

Cseh Valentin ¹

Németország II. világháborús olajhelyzete és közép-európai olajforrásai

Németország számára az olajimporttól való függés már a II. világháború előtti évtizedekben is gondot okozott. 1933-ban az ország 3,6 millió tonnás fogyasztásából 3 millió tonnát importforrásból (Egyesült Államok, Mexikó, Venezuela, Románia és a Szovjetunió) tudtak biztosítani, ami 140 millió márkájába került a német kincstárnak. Viszont 1939 szeptembere után az Európán kívüli forrásaiktól a brit haditengerészet elvágta a németeket. ²

A magyar királyi Miniszterelnökség Gazdaságtanulmányi Osztálya nem véletlenül vizsgálta a németek hadigazdálkodását 1939 után. A Surányi-Unger Tivadar vezette osztály összefoglalót készített Németország háborús gazdálkodásáról. Ebben az alábbi konklúziókat vonták le:

„A legfontosabb ipari nyersanyagokból Németországnak több évig tartó háború esetén előreláthatólag csak a kőolaj és az ón vonatkozásában lesznek nagyobb nehézségei. Motorüzemanyagokból a szükséglet – messzemenő takarékosággal – kielégíthető. A gáz- és a fűtőolajból azonban Németország csak a jelenlegihez hasonló állóháborút bír több évig, mozgóháborút viszont előre láthatólag csak 1 ¼ évig viselhet.”³

¹ Történész-muzeológus, Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum (MOGIM); PhD.

² NAUWELAERTS 1937.

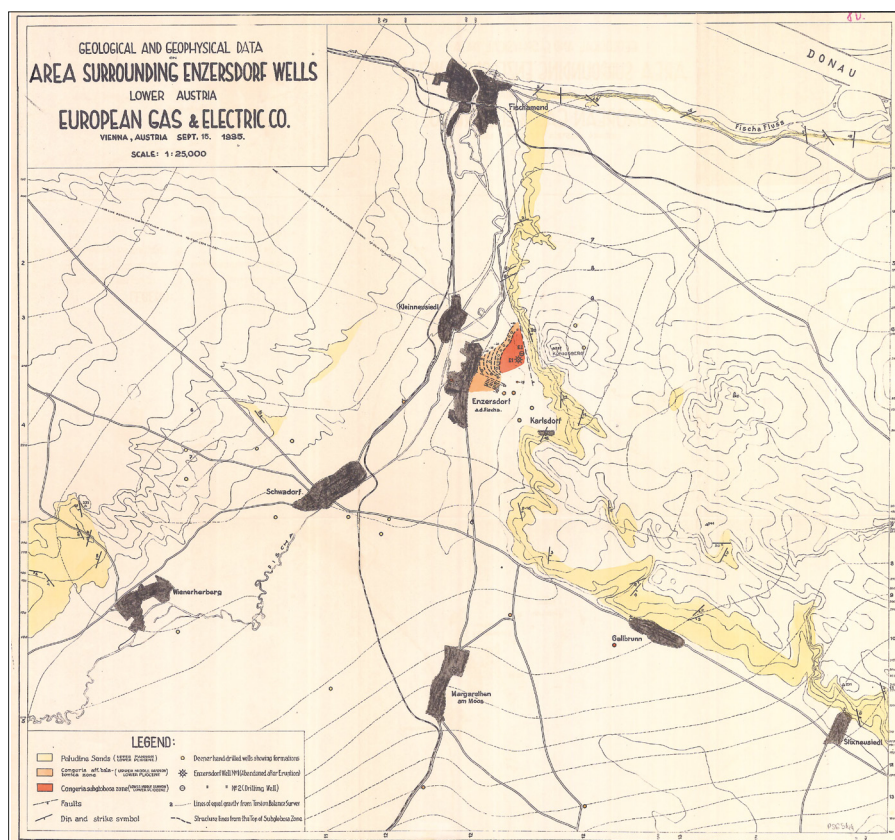
³ *Varga Józsefiratai*. 3. doboz 1. tétel. Surányi Unger Tivadar: Németország háborús gazdálkodása. Budapest, Magyar Kir. Miniszterelnökség Gazdaságtanulmányi Osztálya. Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum Archívuma.

1. kép. Magyarország és Délkelet-Európa olajipara a II. világháború alatt
Forrás: Lazányi János szerkesztése

2. kép. A DAPG olaj- és benzintartályai Bremerhaven kikötőjében 1939. március 9-én
Forrás: MOGIM

3. kép. Enzersdorf térségének geológiai és geofizikai térképe

Forrás: MOGIM

E megállapítást egészíti ki Kaiser Ferenc véleménye:

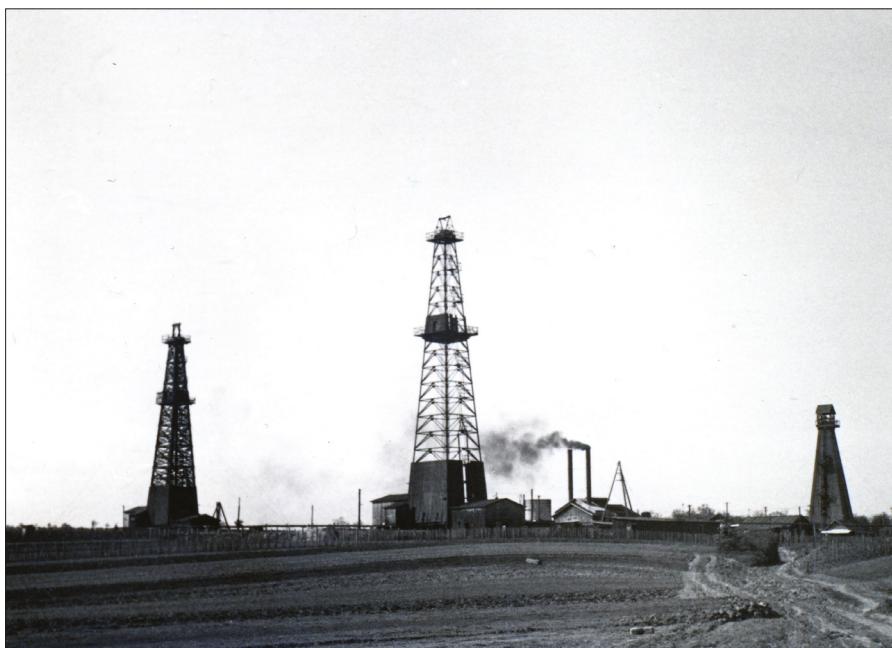
„A német stratégiák nem látták tisztán a kőolaj fontosságát, csak egyikét »őrült« katona – köztük a gépesített hadviselés úttörője Heinz Guderian – kezdett vészjóslatokat pengetni, hogy Németországnak nem lesz elegendő készlete egy elhúzódó konfliktus megvívásához. Az is igaz persze, hogy közvetlenül a háború kitörése előtt annyira a Blitz-re koncentráltak a németek, hogy ennek megfelelően készültek a háborúra. Felhalmoztak egy bizonyos mennyiséget, azzal gyorsan lerohanták az aktuális országot, aztán megint elkezdték a felhalmozást, részben a már lerohant ország készleteit is felhasználva.”⁴

⁴ RÁNKI 1990: 71; EICHHOLTZ 2006: 23, 25.

4. kép. Fúrótorony az Uráltól nyugatra egy olajmezőn (1937)

Forrás: MOGIM

5. kép. Fúrótornyok az ausztriai Zistersdorfban (1937)

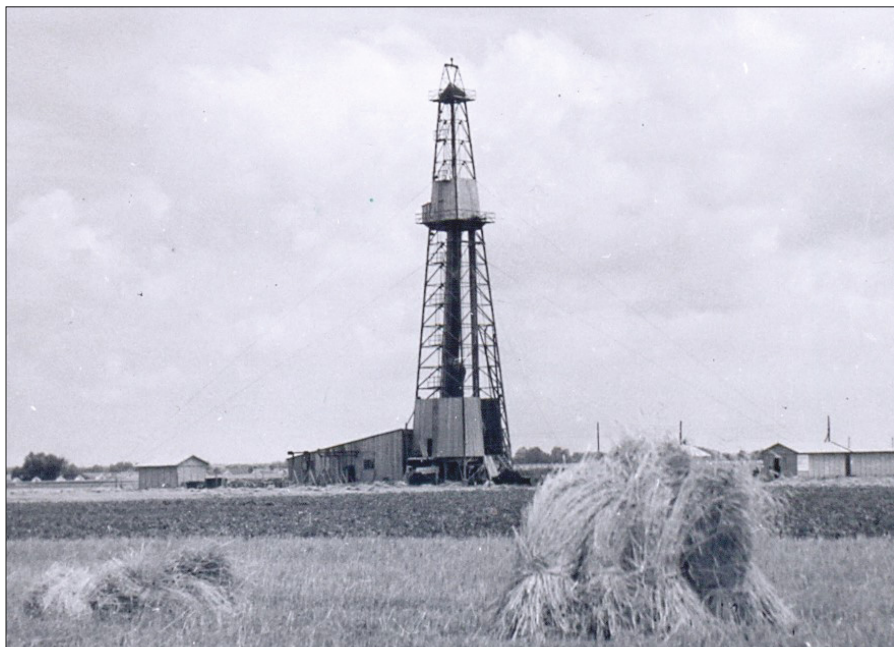
Forrás: MOGIM

A németek ezzel a módszerrel az 1940-es esztendőben 1 millió tonna olajat zsákmányoltak Nyugat-Európában, például: Rotterdam, Antwerpen és La Rochelle kikötőjéből. Dietrich Eichholtz adatai alapján „csak” 790 ezer tonna olajterméket (350 ezer tonna benzin, 50 ezer tonna gázolaj, 180 ezer tonna fűtőolaj, 210 ezer tonna repülőbenzin) szereztek meg a nyugati hadjárattal. Természetesen pusztán olajzsákmányolással nem tudták volna elfoglalni a németek Nyugat-Európa nagy részét. Ehhez kellett a szovjet kőolaj is. Ezért volt nagy jelentősége a Molotov–Ribbentrop-paktumot megelőzően 1939. augusztus 19-én megkötött német–szovjet gazdasági egyezménynek,⁵ amely alapján 900 ezer tonna kőolajat⁶ szállítottak a szovjetek Németországba. Ezért kijelenthető, hogy Németország 1939–1941 közötti hadi sikereiben jelentős szerepe volt a Szovjetunióból importált olajnak.⁷

⁵ A két ország 1940. február 13-án újabb gazdasági egyezményt kötött (*Varga Józsefiratai*).

⁶ Németország 1940–1941-ben 863 ezer tonna szovjet olajat importált ipari (hadiipari stb.) gépekért cserébe. MILWARD 2000: 375.

⁷ *Varga Józsefiratai*; KAISER 2010: 8.

6. kép. Az aderklaai 1-es fúrás

Forrás: MOGIM

1941. június 22-én Németország megtámadta a Szovjetuniót, ezt követően változás következett be olajellátásában is, hiszen a szovjet olajimport kiesett. Bár Adolf Hitler 1942. október 1-jén kifejtette: „Célunk, hogy az ellenféltől először is elragadjuk nagy búzatermő vidékeit, aztán a szenet is elvegyük, végül, hogy olajforrásához nyúlhassunk.”⁸ Ez nem valósult meg. Annak ellenére, hogy több szovjet kézen levő olajforrást is elfoglaltak, köztük a majkopi olajmezőt, a németországi és közép-európai olajlelőhelyek felértékelődtek.

A németek hazai olajtermelése Hannover környékén, az ország északi részén és Baden-Württembergben koncentrálódott az 1930-as évek első felében. Majd a területi gyarapodás következtében az ausztriai (bécsei medence)⁹ és lengyelországi (nyugat-, majd kelet-galíciai)¹⁰ olajmezők is német kézre kerültek.

⁸ ÓNODY 1978: 58.

⁹ Ostmark (Ausztria) olajtermelése a háború alatt: 1939: 145 ezer tonna; 1940: 412 ezer tonna; 1941: 624 ezer tonna; 1942: 868 ezer tonna; 1943: 1,104 millió tonna; 1944: 1,214 millió tonna; 1945: 452 ezer tonna (EICHHOLTZ 2006: 16).

¹⁰ A lengyel területek olajtermelése a háború során: 1939: 506 ezer tonna; 1940: 475 ezer tonna; 1941: 425 ezer tonna; 1942: 378 ezer tonna; 1943: 401 ezer tonna; 1944: 244 ezer tonna. 1939 ősze és 1941 nyara között csak Nyugat-Galícia volt német kézben. E terület termelése ebben

7. kép. Fúrótorny a németországi Schwarznadtban, Hannover mellett (1932)

Forrás: MOGIM

A II. világháború kitörése után rendkívül fontossá vált a német olajszükséglet biztosítása, ugyanis az ország igénye háborús időkben (1940. áprilisi állapotok alapján) elérte a 14 millió tonnát évente, s ebből a katonai felhasználás 12,253 millió, míg a békebeli 15%-ára redukált polgári felhasználás 1,576 millió tonna volt.¹¹ Viszont egyes vélemények szerint a 17–20 millió tonnás szintet is elérhette a németek háborús fogyasztása.¹² Rendkívül fontos volt, hogy a birodalom minden áron elő tudja teremteni a háború megvívásához szükséges olajat,¹³ ugyanis a lengyelországi hadjárat 1 millió tonna, a nyugat-európai furcsa háború 1940 áprilisáig további 1 millió tonna olaj felhasználásával járt, míg a teljes katonai fogyasztás elérte a 2,8 millió tonnát.¹⁴

Különösen fontos volt a németek olajellátásában az ún. szintetikus üzemanyag/olaj. Ennek előállítására *vonatkozóan* már a 18. század óta folytak kísérletek, de eredményeket csak a 19–20. század fordulóján tudtak felmutatni. A szintetikus olaj előállításában az első érdemi eredményt a német Friedrich Bergius érte el 1913-ban.

az időszakban így alakult: 1939 IV. negyedév: 34 ezer tonna; 1940: 128 ezer tonna; 1941: 136 ezer tonna (EICHHOLTZ 2006: 21, 87).

¹¹ Varga Józsefiratai.

¹² Varga Józsefiratai.

¹³ 1933–1938 között 5 284 366 tonna olajat tartalékoltak a németek (Varga Józsefiratai).

¹⁴ Varga Józsefiratai.

Mellette Franz Fischer és Hans Tropsch Mülheimben a Kaiser Wilhelm Institut für Kohlenforschung keretén belül foglalkozott szintetikus üzemanyag előállításával. Bergius eljárását felhasználva az IG Farbenindustrie AG Merseburg mellett 1927-ben felépítette a világ legnagyobb szintetikusüzemanyag-előállító gyárát, a Leuna Műveket. A gyár naponta 3000 tonna üzemanyagot állított elő szénből (egy tonna szénből 700 kg olajat, abból pedig 600 kg benzint tudtak gyártani).¹⁵ Németország a szászországi barnaszénre és a Ruhr-vidéki kőszénre alapozva megtermelte az „olaj” békebeli szükségletének $\frac{1}{3}$ -át, míg háborús szükségletének $\frac{1}{4}$ -ét.¹⁶ A szintetikus üzemanyag előállítása rendkívül költséges volt, de a gazdasági függetlenség/önellátás és a háborús célok miatt fontos volt, ahogy a benzol előállítása is, amely kiváló hajtóanyag volt benzinnel keverve, de a trotil alapanyagaként is fontos szerepet játszott.

8. kép. Olajmező a galíciai Boriszlavnál

Forrás: Wikimedia Commons (Henryk Poddębski)

Németország számára 1940 után a megszállt országok és szövetségeseik olajtermelése is egyre fontosabbá vált. Bár a kontinens kőolajtermelése világviszonylatban nem volt jelentős, több világszerte ismert olajmező volt Európában. Ezek közül a már említett német (osztrák), francia, lengyel (galíciai) olajmezők mellett a romániai és magyarországi olajvidékek voltak a legjelentősebbek.

¹⁵ VÁGHIDI 1940, 113.

¹⁶ JUHÁSZ 1940: 236.

9. kép. Fúrótorony Moldvában, valószínűleg a Zemes 336. számú kútnál üzemelő útve működő fúróberendezés (1923)

Forrás: MOGIM

10. kép. Fűrótornyok Moreniben (1928)

Forrás: MOGIM

11. kép. A Ploiești elleni 1943. augusztus 1-jei légitámadás során találatot kapott Columbia Aquila finomító
Forrás: Wikimedia Commons (Library of Congress)

A Szovjetunió kivül Európa legnagyobb olajtermelője Románia volt. Olajmezői a Kárpátok déli lejtőjétől délre a Dumbovicától (Dâmbovița) Buzeuig (Buzău – Bodzavásár) terjedő ún. ploiești-i területen, Campina (Câmpina), Moreni, Busteani (Bușteni), valamint a Kárpátok könyökétől a lengyel határig terjedő moldvai térségben helyezkedtek el.¹⁷

Az ország olajtermelése 1936-ban elérte a 8,7 millió tonnás maximumot,¹⁸ amely szintről 1939-ig 6,2 millió, majd 1943-ig 5,27 millió tonnára csökkent.¹⁹

¹⁷ SZILBER 1941: 74.

¹⁸ Csiky Gábor iratai. 17. doboz 1. tétel. Újságkivágatok (Amerika, Távol-Kelet, Románia, Közel-Kelet, Algéria, Egyiptom, Irán, Líbia stb.). Budapest, Magyar Kir. Miniszterelnökség Gazdaságtanulmányi Osztálya. Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum Archívuma.

¹⁹ Csiky Gábor iratai.

A csökkenésben fontos szerepe volt, hogy 1929 után a külföldi tulajdonú olajipari vállalatok nem új olajmezők felfedezésével növelték a termelést, hanem a meglévő mezők fokozottabb kitermeltetésével. A gondokat a rossz törvényi szabályozás, valamint az olajipar és a román kormány közti viták is súlyosbították.

12. kép. A B-2-es fúrás közelében lévő tankállomás

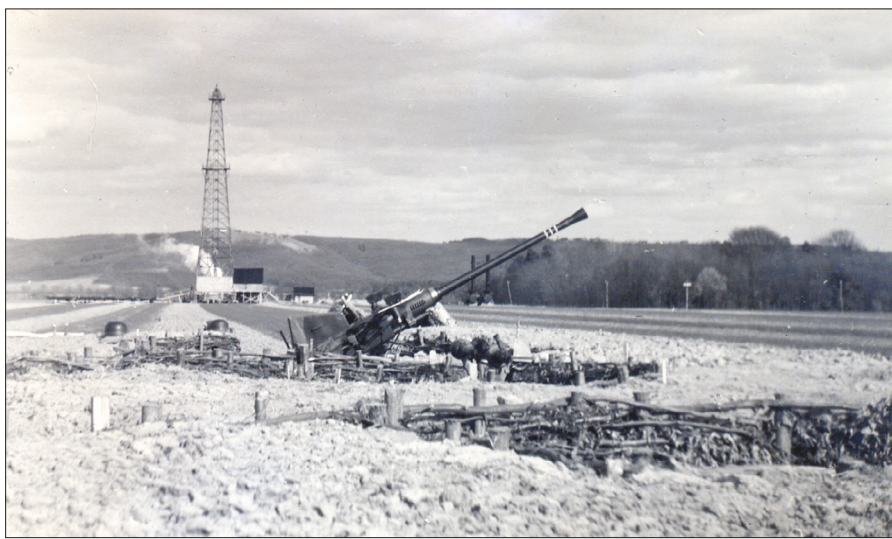
Forrás: MOGIM

1939 előtt a román olajexport 83,41%-a Konstanca (Constanța) kikötőjéből jutott el Nyugat-Európába (például Franciaország, Nagy-Britannia), míg a kivitel többi részét vasúton (3,32%) és a Dunán (13,27%) – döntően Giurgiu (Gyurgyevó) kikötőjéből – szállították el.²⁰ 1939-ig a Dunán szállított olaj 70%-át Románia szomszédjainál (Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Magyarország) értékesítették, s csak 30%-os rész ment Németországba.²¹ 1939 után a Dunán elsősorban a németeknek szállítottak olajat, nem véletlen, hogy az olajszállítással foglalkozó hajózási társaságok jelentős része német ellenőrzés alá került. Ezt a britek a háború kezdetén megpróbálták megakadályozni, de az 1930-as évek óta egyre erősödő közép-európai német expanziót nem gátolhatták meg. A britek 1939–1940-től

²⁰ Die Entwicklung der rumänischen Erdölausfuhr (1936).

²¹ BORON 1942.

gazdasági eszközökkel²² is próbáltak harcolni a németek ellen. A háború kezdetén nem fogadták el a francia Maxime Weygand tábornok tervét, hogy katonai nyomást gyakoroljanak a balkáni országokra, mivel a nyersanyagok preventív felvásárlásával akarták meggátolni a német törekvéseket.

13. kép. A lispei honi légvédelmi tüzérszoport 1936M Bofors
légvédelmi lövege a lovászi olajmezőn
Forrás: MOGIM

A kőolaj fontosságára való tekintettel a Chamberlain-kormány 1939 októberében lord Hankey vezetésével létrehozott egy bizottságot (*Committee on Preventing Oil from reaching Germany*), mert úgy vélte, hogy a német hadiipar gyenge pontja a svéd vasérc és a román nyersolaj. A preventív nyersanyag-felvásárlás viszonylag gyorsan kudarcot vallott, miután 1939 decemberében Virgil Tilea londoni román követ közölte a britekkel, hogy a jövőben „csak” 1,9 millió tonna kőolajat enged exportálni Franciaországba és Nagy-Britanniába, mivel a németekkel kötött 1939. tavaszi kereskedelmi megállapodásban már rögzítették, hogy a román termelés negyedét a berlini kormány vásárolja meg. E kvótát decemberben havi 130 ezer tonnára emelték fel. A német és a román fél 1940. május 27-i olaj-fegyver paktuma

²² A britek a gazdasági hadviselés módszerei között a szabotázs, a pszichológiai hadviselés, a diplomáciai nyomásgyakorlás módszereit is előszeretettel alkalmazták. Ezek mellett fontos szerepet szántak a Royal Air Force bombázóinak, mert úgy gondolták, hogy a légitámadásokkal lerombolható lesz a német ipar. MILWARD 2000: 343.

(*Öl-Waffen-Pakt*) tovább mélyítette a gazdasági és katonai kapcsolatokat. Nem véletlen, hogy 1940-ben német ellenőrzés alá kerültek a romániai brit–francia olajipari érdekeltségek. A megnövekedett német felvásárlásban fontos szerepe volt annak, hogy a háború kitörése után az angol–francia flotta meggátolta a tengeri olajszállítást Németországba, így a Duna mint szállítási útvonal felértékelődött. A folyó olajszállító-kapacitásának 27,96%-a német; 16,11%-a angol, francia; 55,93%-a pedig magyar, szlovák, holland, jugoszláv, bolgár és román ellenőrzés alatt állt. Ezért mind a németek, mind a britek számára kulcskérdés volt, ki szerzi meg a semleges államok olajszállító-kapacitása fölött az ellenőrzést.²³

A brit kabinet 1939. szeptember 15-én úgy döntött, hogy amennyi uszályt és hajót csak tud, bérbe vesz vagy megvesz, hogy így csökkentse a német ellenőrzés alá kerülő hajókat. Azt viszont már korábban, 1939 márciusában eldöntötte Colin Gubbins, Lord Halifax (a Secret Intelligence Service főnöke) és Laurence Grand (a Section D²⁴ főnöke), hogy kivonja a brit érdekeltségbe tartozó hajókat a Dunáról. A britek 1939 végére 148 hajót és uszályt béreltek, míg 1940 júniusában megkezdtek hajóik kivonását, ennek keretében összesen 75 db vízi járművet juttattak el Isztambulig, ahol a törökök – három kivétellel – lefoglalták azokat, és így az eredeti tervektől eltérően csak kettő hajó jutott el Szuezebe, egy pedig az SOE (*Special Operations Executive*)²⁵ isztambuli részlegénél maradt. Ezen akciónak Eric Berthoud, a bukaresti brit követség olajszakértője szerint fontos szerepe volt abban, hogy a németek 1939–1940-ben nem használták ki a román olajra vonatkozó importkvótájukat.

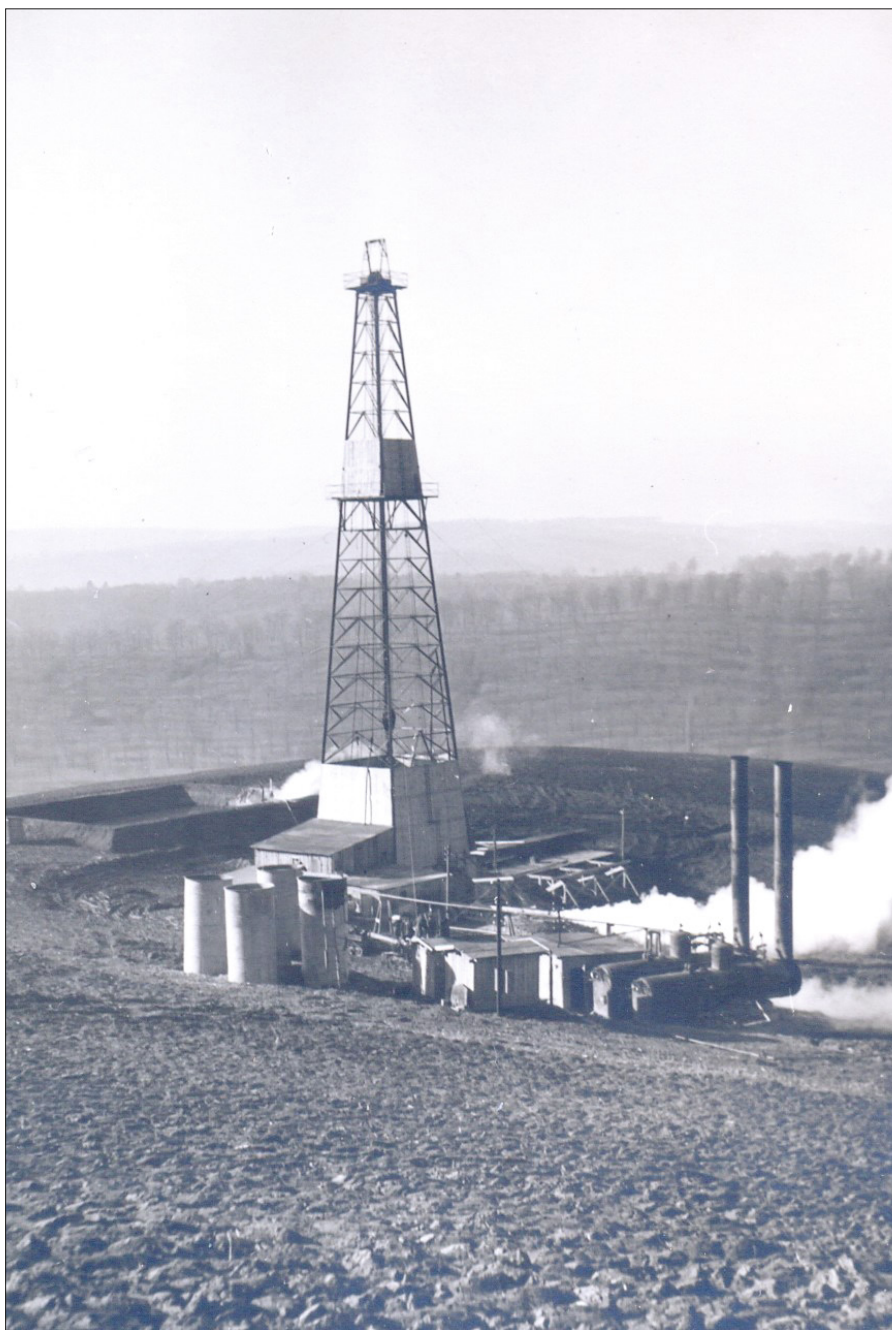
A németek a dunai tankhajóflotta pótlására 15 tankuszályt átszállítottak az Elbáról (Drezda) a Dunára (Ingolstadt), és 1941–1942 során több társaság számos új tankuszályt építtetett (Bayerische Lloyd 39 darab, Dunagőzhajózási Társaság kb. 50 darab, Wallner-féle hajózási társaság 24 darab, COMOS 30 darab). A Wallner cég egy darab motoros tankhajót is legyártatott.²⁶

²³ EICHHOLTZ 2006: 32; MOLNÁR 1985: 506; MEDLICOTT 1952: 255.

²⁴ A Hadügyminisztérium M.I./R. nevű titkosszolgálat, 1938-ban hozták létre a kontinens irreguláris hadviselésének elősegítésére (MOLNÁR 1985: 500).

²⁵ Az SOE a II. világháborúban támogatta az angolbarát/németellenes csoportosulásokat, ellenállási mozgalmakat a megszállt országokban. Fő feladatuk az ellenséges és megszállt országokban szabotázsakciók végrehajtása volt, de a háború első két évében propagandatevékenységet is folytattak. ÁBTL 3.2.5.-O-8-028. „Nílus” angol titkosszolgálat (Pálóczi Horváth György: Az angol hírszerzésről). Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.

²⁶ Rainer Ehm kurátor (Donau-Schiffahrts-Museum, Regensburg) közlése alapján.

14. kép. A B-11-es fúrás a budafapusztai olajmezőn

Forrás: MOGIM

A britek a háború elején tervbe vették, hogy a Dunát mesterséges módon robbantásokkal és hajók elsüllyesztésével teszik hajózhatatlanná. Ezt a tervet a Vaskapu és a Kazán-szoros térségében akarták végrehajtani, de tervük kudarcot vallott. A németek számára rendkívül fontos volt a román olajmezők biztosítása. Amikor felmerült annak lehetősége, hogy a románok közelednek az angolokhoz – akik esetleg partra szállhatnak az ország fekete-tengeri kikötőiben –, akkor a németek hazánk részvételével²⁷ megelőző hadművelet tervezésébe kezdtek. A német vezérkar hadműveleti osztálya 1940. április 8-ára készült el a Románia megszállására vonatkozó tervvel, de a nyugat-európai katonai helyzet miatt elállt ettől. Egyedül a nyári magyar–román viszály miatt merült fel újból Románia megszállása az olaj végett.²⁸ Végül a nemzetközi katonai és politikai események miatt október 12-én katonai missziót, ún. tankcsapatokat küldtek Romániába a németek, hogy biztosítsák a román olajat maguknak.²⁹

A II. világháború során a román olajmezők mellett hazánk és a magyar olajipar is fontos, de nem meghatározó szerepet töltött be a németek olajellátásában. Logisztikai okokból – a román olajat nagyrészt a hazánkon átvezető vasútvonalakon és a Dunán szállították Németországba. Ugyanakkor az „osztrák” területek közelében fekvő zalai olajmezők és több, a Duna mellett lévő kőolaj-finomító miatt Magyarország szerepe nem volt elhanyagolható Németország olajellátásában. E logisztikai és olajipari szerepkör a háború előrehaladtával egyre fontosabbá vált a németek számára, olajiparunk világban elfoglalt csekély jelentősége ellenére is.

A magyar kőolajtermelés 1937-es megindulásától kezdve expanzívan növekedett. 1937-ben 2394,9 tonna, 1939-ben 144 ezer, 1941-ben 422 ezer, 1943-ban 841 ezer tonna volt a kitermelt olaj mennyisége,³⁰ amelyből 1942-ben 326 ezer, 1943-ban

²⁷ 1940. március végén tájékoztatta Ujszászy Istvánt Franz Halder vezérezredes, a német szárazföldi erők vezérkari főnöke arról, hogy megelőző támadást terveznek Románia ellen magyar részvétellel. Teleki Pál miniszterelnök április 6-án Csáky István külügy-, Bartha Károly honvédelmi miniszter és Werth Henrik vezérkarfőnök részvételével tárgyalt erről. Teleki azon a véleményen volt, hogy csak abban az esetben lehet részt venni egy ilyen akcióban, ha a németek a szovjetek elől biztosítanak a román olajat. A kormánynak fontos volt, hogy az akcióval ne provokáljunk ki angol–francia hadüzenetet. DOMBRÁDY 2005: 70–72.

²⁸ DOMBRÁDY 2005: 80, 99.

²⁹ Románia 1939-ben 1,272 millió tonna, 1940-ben 1,177 millió tonna, 1941-ben 2,963 millió tonna, 1942-ben 2,192 millió tonna, 1943-ban 2,406 millió tonna, 1944-ben 1,043 millió tonna olajat szállított a Német Birodalom területére és a Wehrmacht arcvonalon lévő alakulatainak. Míg a román olajbevétel aránya a teljes német olajimportban 1939-ben csak 19,1% volt, addig 1940-ben már 50,6%, 1941-ben 96,8%, 1942-ben 86,8%, 1943-ban pedig 82,7% (EICHHOLTZ 2006: 39; HILLGRUBER 1954: 249).

³⁰ ADÁMY–NÉMETH 1968: 123; CSERI 1974: 16, 224.

459 ezer, 1944-ben pedig 481 ezer tonna olajat tudtunk döntően Németországba, kisebb részt Olaszországba exportálni.³¹ A növekvő német igények kielégítése csak úgy valósulhatott meg, hogy csökkentették a magyar olajfelhasználást,³² így a hazai tartalékgyűjtés lehetetlenné vált.³³

15. kép. Balról Friedrich Breme, Alfred Bentz, Szentpáli Juhász alezredes és Hauer Ernő 1939. október 24-én Badacsonyban, a Kisfaludy-ház előterén
Forrás: MOGIM

A magyar olajbányászat helyzetét jól szemlélteti az a tény, hogy az ország akkori területén több olajtársaság rendelkezett koncessziós területekkel. A Magyar Amerikai Olajipari Rt. (MAORT) a Dunántúlon, a Magyar–Német Ásványolajművek Kft. (MANÁT) a Dél-Alföldön, a Bácskában, a Baranya-háromszögben és a Muraközben, a Magyar–Olasz Ásványolajipari Rt. az ország északkeleti részén, Kárpátalján,

³¹ KSH 1948: 177.

³² A Honvéd Vezérkar 1943 februárjában az alábbiak szerint állapította meg a magyar fehérarú-szükségletet. Honvédség: évi 35 ezer tonna; magánosok és közületek: évi 44 ezer tonna; iparvállalatok/világítás: évi 90 ezer tonna; mezőgazdaság: évi 30 ezer tonna. Összesen: 199 ezer tonna üzemanyag/év. DOMBRÁDY 2003: 169.

³³ DOMBRÁDY 2003: 166.

az állami tulajdonú Erdélyi Földgáz Rt. pedig Észak-Erdélyben. Az ország többi területén az Iparügyi Minisztérium folytatott kutatásokat.³⁴

A háború alatti időszakban a zalai olajmezők (Budafapuszta, Lovászi, Lendvaujfalu, Pusztaszentlászló) a MAORT tulajdonát képezték. A Muraközben és a Muravidéken voltak kis olajmezők Bányaváron, Szelencén és Petesházán. Emellett Bükkszéken, Csonkásan, Derna-Tataroson folyt olajbányászat, valamint az erdélyi földgázmezőkön (Nyárádszereda, Erdőszentgyörgy, Vasasszentgotthárd) volt kitermelés, és szerte az országban végeztek kutatásokat az olajipari vállalatok és az állam.³⁵

A német katonai körök a háború előrehaladásával szerették volna fokozni a magyar olajmezők termelését, akár rablógazdálkodás árán is. Ez végül nem valósult meg, és ebben fontos szerepe volt Alfred Bentznek,³⁶ Hitler olajipari szakértőjének. Magyarország 1944. március 19-i német megszállását követően Edmund Veessenmayer megegyezett Bentz professzorral és a Wehrmacht Főparancsnokság (OKW) részéről Griebel sorhajókapitánnyal, hogy a zalai olajmezőkre menve javaslatot tesznek arra, hogyan lehet fokozni a magyar olajkitermelést.³⁷ Az olajmezők bejárására 1944. március 25–26-án került sor. Német részről Alfred Bentz és Griebel sorhajókapitány vett részt, míg magyar részről Papp Simon, a MAORT alelnök-vezérigazgatója és Dinda János³⁸ bányamérnök. Ezután nem sokkal, április 4-i jelentésében Bentz a következő megállapításokat fogalmazta meg:

³⁴ *Papp Simon iratai* [a]. 15. doboz. 1. tétel. MANÁT 1941–44 (Alfred Bentz: Stand und Aussichten der Ölerschliessung in Ungarn, 1944.); *Papp Simon iratai* [b]. 15. doboz. 1/2. tétel. Vegyes térképek 1941–1944. Budapest, Magyar Kir. Miniszterelnökség Gazdaságtanulmányi Osztálya. Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum Archívuma.

³⁵ ADÁMY–NÉMETH 1968: 119; NÉMETH 1965: 3–8.

³⁶ 1897-ben született, az egyetem elvégzése után a Porosz Állami Földtani Intézet munkatársa lett, és bekapcsolódott a Hannover környéki olajkutatásokba. 1929-től az intézet olajreferense volt, majd 1932-ben a Német Földtani Társulat első kőolajkongresszusának a szervezési feladatait látta el. Azt követően, hogy 1934-ben a német állam az egész országra kiterjedő olajkutatási programot indított, megszervezte az intézetben belül a Kőolaj-földtani Intézetet, amelynek a vezetője lett. A tudományos alapra helyezett német szénhidrogén-kutatások eredményeként az 1930-as 300 ezer tonnás olajtermelés 1940-ben elérte az 1 millió tonnát. A II. világháború alatt Bentz irányította a német kőolajkutatást és -termelést. A viláégést követően fontos szerepe volt a nyugatnémet olajipar talpra állításában. Munkája eredményeként 1965-ben 7,8 millió tonnára nőtt Nyugat-Németország olajtermelése. Fontos szerepe volt a Szövetségi Földtani Kutatási Hivatal létrehozásában, amelynek haláláig, 1964-ig a vezetője volt. CSIKY 1972: 10–308.

³⁷ DOMBRÁDY 2003: 171.

³⁸ Vele kapcsolatban a Belügyminisztérium II/6-a alosztályának 1960. augusztus 16-i jelentése azt tartalmazta, hogy ő volt a MAORT teljhatalmú műszaki vezetője. Azt írták le a jelentésben, hogy az angolbarát, nyilas és németellenes Dinda az angol titkosszolgálat emberének, Alfred Bentznek az utasításait teljesítette. A belügyes iratban az állambiztonság „Kovács István” fedőnevű

16. kép. A Duna melletti Deggendorflebombázott olajkikötője 1945 májusában

Forrás: National Museum of the United States Air Force

„Ezen vizsgálat eredményeként meg lehet állapítani, hogy a magyarországi nyersolajtermelést még csak szerény keretek között lehet emelni. [...] A bevezetett intézkedések, a lehetőleg intenzív termelés szempontjából mégis a rablóbányászattal mellőzéssel, lehetővé teszik, hogy a magyar nyersolajtermelés a termelési

ügynökének elmondása alapján feljegyezték, hogy a Standard Oil és Bentz között megegyezés volt a MAORT olajtermelésének irányítását illetően. Erről a háború után Magyarországra visszatérő amerikai vezető, Paul Ruedemann adott akkoriban tájékoztatást. Bentzzel kapcsolatban az irat két érdekességet is megemlít. Az egyik, hogy Göring bizalmasa volt. A másik, hogy a háború alatt családtagjai angolszász bombázásban lelték halálukat. Emiatt „Kovács István” fedőnevű ügynök értetlenségének adott hangot, hogy Bentz mégis angol ügynök volt. Azt, hogy ezek az állítások mennyire valósak, azt az állambiztonsági jelentésből nem lehet megállapítani. Ez további kutatást igényel. ÁBTL-3.1.1.2. – M – 17578. Német befolyás a magyar olajiparra – jelentés. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 1960. augusztus 18.

tervben 1944-re előirányzott 800 000 tonnáról [...] 900 000 tonnára fog emelkedni. Ez az eredmény csak a mezők rendkívüli megfeszítésével érhető el [...] Ha addig új mezőket nem találnak, a nyersolajtermelés feltartóztathatatlan süllyedésével kell számolni.”³⁹

A kitermelés mellett a kőolajfeldolgozó-iparban is jelentős fejlődés ment végbe, pont a bányászati eredmények hatására, és ennek köszönhetően a finomítók kapacitása 1943-ban elérte a 805 ezer tonnát.⁴⁰ E mennyiségben nem szerepelt az épülő szőnyi finomító tervezett 200 ezer tonnás kapacitása. A finomítók termelésének jelentős részét az almásfüzitői, a csepeli, a pétfürdői, valamint kisebb budapesti gyárak adták. A magyar kőolaj-finomítók termelési kapacitása eltörpült a német (2,787 millió tonna/év)⁴¹ és román (11,904 millió tonna/év)⁴² finomítók 1939-es adatok szerinti éves kapacitása mellett. Viszont szállítási szempontból kedvező helyen feküdt jó részük, ezért logisztikai okokból a háború során egyre fontosabbá váltak (az országban levő tárolótelepekhez hasonlóan például Csepel, Debrecen), amint erre egy amerikai jelentés is rámutatott 1944 májusában.⁴³

A számokat tekintve a hazai olajmezők termelése a tengelyhatalmak olajtermelésének kb. 11%-át tette ki 1943-ban.⁴⁴ Ez az arány a szintetikus olaj előállításával foglalkozó német gyárak produktumát is figyelembe véve 6% volt.⁴⁵

Összefoglalásként megállapítható, hogy Németország olajhelyzete az egész II. világháború során ingatag lábakon állt, aminek az oka az volt, hogy a birodalom és szövetségesei számára sosem állt rendelkezésre annyi nyersolajforrás, amennyi folyamatosan biztosíthatna volna a tengelyhatalmak haderőinek mindenkori olajszükségletét. Ezt figyelembe véve nem véletlen, hogy Németország az olajért folyó gazdasági háborút elvesztette, hiszen ellenfeleinek olajtermelése (280 millió tonna) jelentős mértékben felülmúlta a tengelyhatalmakét (8,6 millió tonna).⁴⁶ Így nem is lehetett véletlen, hogy Németország alulmaradt e küzdelemben.

³⁹ *Papp Simon iratai* [a].

⁴⁰ ADÁMY–NÉMETH 1968: 118.

⁴¹ Az 1939–1941 során megszállt lengyel területek 1939-es kapacitása 1 183 480 tonna/év volt. SCHWARTZ 1939.

⁴² SCHWARTZ 1939: 6–7.

⁴³ Air Force Historical Research Agency (AFHRA), Maxwell AFB. The Petroleum Facilities of Hungary, Microfilm Reel B-1870-1351-1463 1 May, 1944.

⁴⁴ KARSAI 1985: 503–540.

⁴⁵ KARSAI 1985: 503–540.

⁴⁶ KAISER 2010: 9.

Felhasznált irodalom

- ADÁMY Béla – NÉMETH András (1968): *A magyar kőolajfeldolgozóipar története az államosításig*. Kézirat.
- BORON László (1942): Ásványolaj szállítása. Tankhajók. *A kikötő-tengerhajózás*, 4(3).
- CSERI Tivadar szerk. (1974): *A magyar szénhidrogén termelés adatgyűjteménye*. I. kötet. Budapest: Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt.
- CSIKY Gábor (1972): Alfred Bentz emlékezete. *BKL Kőolaj és Földgáz*, 5[105](10).
- Die Entwicklung der rumänischen Erdölausfuhr (1936). *Petroleum Zeitschrift für die gesamten Interessen der Erdöl-Industrie und des Mineralöl-Handels*, 32(12).
- DOMBRÁDY Lóránd (2003): *A magyar hadigazdaság a második világháború idején*. Budapest: Petit Real.
- DOMBRÁDY Lóránd (2005): *Werth Henrik, akiről nem beszéltünk*. Budapest: Argumentum.
- EICHHOLTZ, Dietrich (2006): *Krieg um Öl. Ein Erdölimperium als deutsches Kriegsziel (1938–1943)*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.
- HILLGRUBER, Andreas (1954): *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die Deutsch–Rumänischen beziehungen 1938–1944*. Wiesbaden: Franz Steiner.
- JUHÁSZ Vilmos (1940): *Nyersanyagháború*. Budapest: Dante.
- KAISER Ferenc (2010): A kőolajhiány – ezen belül a magyar termelés – hatása Németország második világháborús stratégiájának alakulására. In CSEH Valentin szerk.: *Harc a petróleumért. Avagy az olaj szerepe a modern háborúknak*. Zalaegerszeg: Magyar Olajipari Múzeum.
- KARSAI Elek (1985): Elképzelések és tervek Magyarország bombázására 1944-ben – amerikai levéltári anyag alapján. In SZILI Ferenc szerk.: *Somogy megye múltjából*. Levéltári évkönyv 16. Kaposvár: Somogy Megyei Levéltár.
- KSH (1948): *Magyar Statisztikai Évkönyv*. Új Folyam LI–LIV. 1943–1946. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- MEDLICOTT, W. N. (1952): *The Economic Blockade*. I. kötet. London: His Majesty's Stationery Office – Longmans – Green and Co.
- MILWARD, Alan S. (2000): *Háború, gazdaság, társadalom 1939–1945. A II. világháború háttérében meghúzódó gazdasági események*. Debrecen: Aquila.
- MOLNÁR György (1985): A Dunai hajózás történetének főbb kérdései 1939–1945 között. In VERESS István szerk.: *A Közlekedési Múzeum évkönyve*. VII. kötet. 1983–1984. Budapest: Közlekedési Dokumentációs Vállalat.
- NAUWELAERTS, Louis (1937): *Harc a petróleumért*. Budapest: Királyi Magyar Természettudományi Társulat.
- NÉMETH András (1965): *A magyar kőolajbányászat történeti dokumentum gyűjteménye 1919-től 1949-ig*. II. kötet. Budapest: Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt.
- ÓNODY György (1978): *A közel-keleti olaj a világpolitikában*. Budapest: Kossuth.
- RÁNKI György (1990): *A II. világháború gazdaságtörténete*. Budapest: KJK.
- SCHWARTZ, Robert (1939): Die Erdölraffinerien der Welt. *Petroleum Zeitschrift für die gesamten Interessen der Erdöl-Industrie und des Mineralöl-Handels*, 32(3).
- SZILBER József (1941): *Az olaj*. Budapest: Magyar Szemle Társaság.
- VÁGHIDI Ferenc (1940): *Nyersanyag és pótanyag*. Budapest: Cserépfalvi.